

Готовність майбутнього педагога до реалізації виховної функції: сутнісні характеристики та шляхи формування / Мирончук Н.М. // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – Київ - Вінниця, 2011. – Випуск 67. Частина 2. – С. 129-132 (наукова стаття; 4 с., 0,3 д.а.).

Готовність майбутнього педагога до реалізації виховної функції: сутнісні характеристики та шляхи формування

У статті визначено компоненти готовності майбутнього педагога до здійснення виховної діяльності та зазначено їх характеристику, виділено проблеми педагогічної виховної діяльності вчителів-практиків, окреслено шляхи їх вирішення.

Вищій освіті належить провідна роль у формуванні культурних цінностей особистості, зростанні наукового та інтелектуального потенціалу країни, в підготовці кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, підвищенні професійного та загальнокультурного рівня педагогічних кадрів (Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті, Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття)).

Ефективне вирішення завдань вищої освіти базується, як відомо, на якості кадрового потенціалу.

Однак вивчення стану реалізації педагогами своїх виховних функцій у шкільній практиці вказує на стандартизацію виховного процесу, використання застарілих способів передачі ціннісного ставлення до світу, традиційне використання виховних заходів, що перешкоджає особистісному зростанню школяра. Шкільні вчителі не повністю усвідомлюють цінність соціально й особистісно значущої діяльності вихованців, недостатньо застосовують методи аналітично-оцінної діяльності, більше уваги виділяють аналізу негативних учинків, тоді як позитивне, швидше за все, не помічають й недооцінюють. Не кожен педагог здатен на високому рівні реалізувати свою виховну функцію, знайти своє місце у вирішенні насущного завдання України – виховання гуманності підрастаючого покоління.

Таким чином, існує протиріччя, сутність якого визначається потребою створення особистісно розвивального середовища, що сприятиме підвищенню творчого потенціалу усіх суб'єктів навчально-виховного процесу, забезпечуватиме умови для самореалізації школяра в усіх сферах його життєдіяльності (особистісній, професійній, соціальній) та недостатньою спроможністю вчителя ефективно розв'язати дане завдання внаслідок його недостатньої практичної підготовки до здійснення виховної діяльності у вищому навчальному закладі.

Відтак можна стверджувати, що система підготовки фахівців із вищою педагогічною освітою не вповні реалізує потреби сучасної практики: замість усебічного гармонійного розвитку майбутніх педагогів як суб'єктів освітнього процесу, який пропагується ідеалами та принципами особистісноорієнтованої освітньої парадигми, функціонує когнітивноорієнтований підхід до визначення змісту, форм і методів підготовки фахівців і як наслідок – у значної частини майбутніх випускників вищих педагогічних навчальних закладів бракує методично-практичної підготовки, що істотно впливає на успішність реалізації ними усіх функцій педагогічної діяльності, й виховної зокрема.

Теоретичні й методичні основи формування професійної культури, професійної майстерності, й власне готовності до практичної діяльності, розкриваються в працях Л. Абдаліної, О. Дубасенюк, І. Зязюна, Н. Кузьміної, В. Лозової, І. Підласого, В. Сластьоніна та ін. Істотне місце у науковій та науково-методичній літературі відводиться формуванню професійної компетентності педагога

(О. Бодальов, Н. Кузьміна, С. Вітвицька, А. Маркова, Ю. Фокін та ін.), що забезпечує його здатність до професійного саморозвитку, самовдосконалення, визначає його акмеологічну культуру.

Зріла, сформована особистість педагога-вихователя, як зазначає О. Дубасенюк, – це професійна необхідність, що зумовлена процесом пошуку способів формування особистості вихованця. Серед важливих складових професіоналізму особистості педагога-вихователя вона визначає: компетентність педагога у галузі теорії і методики виховного процесу, зокрема його цілей, завдань, принципів, закономірностей, змісту, засобів, форм, методів, прийомів; компетентність у галузі фахових предметів і знання того, як зробити процес навчання, зміст предмета провідним засобом виховання учнів; соціально-психологічну компетентність у галузі процесів спілкування; диференціально-психологічну компетентність у сфері мотивів, здібностей, спрямованості учнівської молоді та аутопсихологічну компетентність у сфері достоїнств і недоліків власної діяльності і особистості [1, с. 95].

Метою пропонованої статті є розкриття сутності та основних характеристик готовності педагога до здійснення практичної виховної діяльності в загальноосвітній школі та виокремлення деяких форм і методів його підготовки у вищому навчальному закладі.

Як відомо, основою організації професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів є науково-методична система формування їх готовності до реалізації виховних функцій у єдності діяльнісних і особистісних, змістових та процесуальних компонентів, традиційних та нетрадиційних для вищої школи форм і методів, з урахуванням комплексу загальнодидактичних та специфічних принципів та умов.

Готовність майбутнього педагога до виховної діяльності є цілісним, складним, особистісним утворенням, що забезпечує високий рівень його практичної діяльності й включає професійно-педагогічні погляди, переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, особистісні моральні якості, уміння долати труднощі, оцінювати наслідки своєї праці, професійно самоудосконалюватися. Відтак формування готовності до здійснення виховної діяльності – це процес оволодіння стійкими, інтегрованими, системними знаннями з педагогіки, психології, уміннями застосовувати їх у нових, нестандартних ситуаціях, розвиток особистісних якостей і властивостей, що забезпечить особистості здатність до результативної професійної діяльності.

У структурі готовності студентів до здійснення майбутньої виховної діяльності можна виокремити такі взаємопов'язані, взаємозумовлені компоненти: *ціннісно-мотиваційний*, що містить сукупність ціннісних орієнтацій, мотивів, потреб, інтересів, спрямованість; *інтелектуально-гностичний*, що включає систему знань про сутність, структуру та особливості організації виховної діяльності; *поведінково-практичний*, до складу якого входить сукупність умінь і навичок, якостей, саморегуляції, які зумовлюють ефективність реалізації виховних функцій педагога на творчому рівні; *рефлексивно-оцінний* як здатність педагога осмислювати, оцінювати та контролювати власну професійну діяльність.

У молодих педагогів, як зазначає І. Бех, слабко розвинена мотиваційна сфера, наявні мотиви, орієнтовані на економічну результативність професійної діяльності (можливість працювати у приватних школах, репетиторство); для частини молодих педагогів характерне домінування зовнішніх щодо професії мотивів (тривала літня відпустка) над внутрішніми (інтерес до змісту праці), властива невираженість планів професійного саморозвитку тощо [2, с. 271]. Тому ціннісно-мотиваційна складова готовності до майбутньої виховної діяльності передбачає формування у студентів позитивної установки на педагогічну діяльність, усвідомлення ними цінностей майбутньої професійної діяльності, оволодіння педагогічною емпатією, педагогічною перцепцією.

Аналіз відповідних наукових джерел, педагогічного досвіду, результатів опитування дає підстави

до професійно значущих знань в галузі виховання віднести: знання про психофізіологічні особливості розвитку школярів; знання сутності процесу виховання, факторів, структурних елементів, закономірностей, принципів виховання, причин затримки розвитку дитини; проявів особистісного зростання тощо; знання цілей виховання, завдань виховання в ситуації соціальної дійсності; знати ефективні методи спілкування зі школярами, засоби взаємодії в процесі спілкування, методики психолого-педагогічної діагностики особистості та колективу і т.ін.

І. Бех вважає, що зусилля педагога варто скерувати на використання таких виховних впливів, які забезпечували б формування системи суспільно значущих потреб вихованця. Діяльність педагога вчений узагальнює у виховних правилах, у яких сконцентровані знання про особливості функціонування або умови, засоби, закономірності психічного розвитку дитини і які є концептуальною основою побудови системи виховних впливів [2, с. 691-721].

Ефективність реалізації виховних функцій педагога забезпечується також низкою умінь: взаємодіяти з оточуючими, спілкуватися з дітьми, розуміти їх, встановлювати контакти і досягати взаєморозуміння, взаємопідтримки; вміти планувати свою роботу на день, тиждень, семестр, визначати зміст роботи, її форми та методи відповідно з цілями та завданнями, окреслювати зміст виховання відповідно до завдань суспільного розвитку; створювати програму виховання; виявляти механізми впливу діяльності на розвиток особистості; скласти план діяльності дитячого колективу.

Однак, як показує реальна практика, педагогам властиве безпосереднє перенесення педагогічних технологій, способів, прийомів, набутих у вищому навчальному закладі, на практичну діяльність, прагнення використовувати стереотипні навчально-виховні технології, готові методичні рекомендації.

Складовою частиною роботи вихователя з дітьми є також гностична діяльність, яка включає здатність адекватно оцінювати педагогічну ситуацію в умовах взаємодії школярів і свої власні педагогічні дії, вміння аналізувати дії, вчинки, систему взаємовідносин з учнями, колегами, щоб збагачувати зміст, форми, методи своєї роботи та критично осмислювати загальні підсумки своєї педагогічної діяльності, також передбачає професійну самоосвіту, самозбагачення, готовність педагога до аналізу результатів своєї діяльності, вміння критично та свідомо осмислити її результати.

Разом з тим, недостатньо володіти лише професійними знаннями і вміннями, педагогові варто „уміти творчо змінювати свою особистість з використанням психологічних знань відповідно до об'єктивно існуючих морально-духовних цінностей суспільства з урахуванням власної індивідуальності” [2, с. 276].

Результати опитування учителів-практиків, які працюють класними керівниками 5-11 класів, тобто безпосередньо реалізують виховну функцію педагогічної діяльності (опитано 507 чоловік), свідчать про те, що труднощі у виховній діяльності відчують не лише молоді педагоги, але й ті, які мають певний стаж педагогічної діяльності. Серед проблем, які найбільше дошкуляють, педагоги називають проблеми у взаємодії з батьками, учнями підліткового віку, категоріями важковиховуваних дітей, обдарованими, в адаптації учнів-п'ятикласників, їм бракує знань і досвіду в організації взаємин учнів у колективі, формуванні учнівського колективу, здійсненні профілактики шкідливих звичок, веденні документації (складання планів, актів обстежень), вони відзначають невміння зацікавити дітей до участі у класних та шкільних справах тощо.

Критично оцінюючи власні уміння та досвід, класні керівники зазначають, що вони мало обізнані з діагностичними методиками, зокрема з вивчення особистості школяра та учнівського колективу (32 %), їм бракує розробок практичних занять із батьками (39 %), школярами (26 %).

Таким чином, теоретичний та технологічний потенціал учителя має бути наповнений науковими уявленнями про проблеми, які виникають в реальній практичній діяльності; педагог повинен мати знання стосовно методів та прийомів їх розв'язання, форм і способів педагогічного забезпечення процесу виховання школярів, володіти діагностичним інструментарієм для вивчення особистості вихованця, взаємин у колективі та результативності процесу виховання.

Використання виховної технології є завжди вибором стратегії, пріоритетів, системотвірних чинників взаємодії вихователя і вихованців, а також вибором тактики та стилю виховної роботи з ними, що є проявом індивідуальної майстерності педагога при використанні ним оптимальних форм, методів та прийомів впливу на розвиток особистості.

Окреслимо вимоги, яких має дотримуватися майбутній педагог у виховній діяльності з учнями: враховувати у комплексі всі можливі впливи на дитину як зовнішні, так і внутрішні, й одночасно творити особистісно розвивальне середовище, нейтралізуючи негативні з них та посилюючи позитивні; розвивати творчий потенціал усіх суб'єктів навчально-виховного процесу; спонукати школярів до самостійного вирішення власних життєвих проблем; надавати педагогічний захист і підтримку дітей у вирішенні їхніх життєвих проблем, в їх індивідуальному саморозвитку; взаємодіяти з сім'єю, громадськістю, долучати школярів до вирішення суспільно-значущих і особистісних життєвих проблем, формувати досвід громадянської поведінки; створювати умови для самореалізації школяра в особистісній, професійній та соціальній сферах життєдіяльності.

Відповідні знання, вміння, навички студенти повинні набувати у процесі вивчення теоретичних курсів психолого-педагогічних дисциплін, під час проведення практичних занять, при проходженні педагогічної практики, яка сприяє становленню юнаків та дівчат як майбутніх педагогів, та у процесі самоосвітньої діяльності.

Одним із засобів теоретико-практичної підготовки майбутніх педагогів до здійснення виховної діяльності є навчальний курс „Теорія і методика виховної роботи”, завдання якого полягають у наступному:

- поглиблення, розширення знань про систему виховної діяльності педагога у загальноосвітніх навчальних закладах; зміст, форми, методи виховання;
- вироблення в студентів умінь діагностувати, прогнозувати, планувати та конструювати педагогічну реальність, що має на меті гармонійний розвиток особистості школяра;
- формування вміння надавати педагогічну підтримку учням та здійснювати професійний аналіз виховного процесу, оцінювати його результативність;
- оснащення майбутніх педагогів виховними технологіями;
- виховання та розвиток особистісних якостей, які сприяють ефективній взаємодії з учнями: гуманність, глибока повага та розуміння учня, його потреб, постійна увага до особистості дитини, щирість у вияві своїх почуттів і переживань у процесі спілкування.

Методика організації навчально-практичної діяльності студентів включає такі методи і види роботи: проблемно-дискусійний, проблемно-дослідницький, створення ситуацій успіху, моделювання і розв'язання педагогічних ситуацій, вивчення й аналіз педагогічної дійсності, обмін досвідом, ділові та рольові ігри, мікророзкладання, мікродослідження, професійно-рольові ігри, обговорення ситуацій з власної педагогічної діяльності, проектування шляхів їх вирішення, самонавчання.

Таким чином, у процесі підготовки студентів до майбутньої виховної діяльності слід забезпечити усвідомлення ними цінності педагогічної діяльності, єдність теоретичних знань, практичних умінь;

озброїти їх умінями щодо планування, прогнозування, діагностики позаурочної виховної роботи зі школярами; вміннями та навичками діалогічного спілкування; забезпечити методичну оснащеність організаційними формами і методами роботи; організувати процес професійного самопізнання, формування адекватної самооцінки, прагнення до самовдосконалення.

Література

1. Дубасенюк О.А. Концептуальні положення теорії професійної виховної діяльності педагога / Дубасенюк О.А. // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – С. 91 – 96.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.